

TÜRKİYE'DE ÇEVREYE İLİŞKİN TOPLUMSAL EĞİLİMLER: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

Muammer TUNA*

ÖZ

Toplumsal çevresel değerler, çevreciliğin bir bileşeni olarak farklı boyutlarda araştırılmaktadır. Toplumsal çevresel değerler, bireylerin kendilerine yöneltilen çevresel konulardaki durumlara ilişkin tutum ya da tavır alışlarını ifade eder. Çevresel durumlar, ekonomik, gelişmeye ilişkin, endüstriyel, bilimsel ya da çevre ile ilgili her hangi bir durum olabilir. Bu bağlamda toplumsal çevresel değerler batı ülkelerinde daha yoğun olarak araştırılırken, batı dışı ülkelerde daha az yoğunlukta araştırılmaktadır.

Gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye’de çevresel konular giderek artan ölçüde kamuoyu ilgisini çekmektedir. Bununla birlikte Türkiye’de bir çevresel duyarlılığın oluşmakta olduğu söylenebilir. Bu araştırmada Türkiye’de çevresel toplumsal eğilimler araştırılacaktır.

Çevresel toplumsal eğilimlerin incelenmesi bağlamında, çevre toplum ilişkilerini inceleyen iki temel yaklaşımdan söz etmek mümkündür: İnsan merkezli dünya görüşü ve doğa merkezli dünya görüşü. İnsan merkezli dünya görüşüne göre insanoğlu doğanın mutlak hakimi olduğuna ve doğanın insan kullanımı için araçsal bir öneme sahip olduğuna inanılır. Diğer yandan doğa merkezli dünya görüşüne göre doğa sadece insan kullanımı için araçsal bir öneme sahip değildir, doğa insan kullanımından bağımsız olarak kendi başına varlık alanıdır. Genel olarak toplumsal çevresel değerler, farklı toplumlarda, insan merkezlilikten doğa merkezliliğe doğru farklılıklar gösterebilmektedir. İnsan merkezli dünya görüşü daha çok “gelişme” olgusuna ağırlık verirken, doğa merkezli dünya görüşü daha çok doğa koruma olgusuna ağırlık vermektedir.

* Doç. Dr., Muğla Üniversitesi, FEF, Sosyoloji Bölümü

Bu araştırmanın temel varsayımı ise, Türk toplumunun çevresel değerlerinin iki çevresel yaklaşım arasında bir yerde yer aldığı yönündedir. Bu araştırma bir uygulamalı alan araştırmasıdır. 2003 yılı yaz aylarında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evreni 18 yaş ve üstü ve yasal ve kurumsal olarak bir kısıtlaması olmayan tüm Türkiye nüfusu olarak belirlenmiştir. Araştırmanın örnekleme ise tüm Türkiye'yi temsil eden 1028 kişi ve Çevre Bakanlığı Çalışanlarından oluşan 135 kişiden oluşmaktadır. Örneklem tekniği çok basamaklı tabakalı örneklemdir. Araştırma tekniği, tam yapılandırılmış kapalı uçlu sorulardan oluşan soru formunun belirlenen örneklem birimlerine yüz-yüze görüşme tekniği ile uygulanması şeklinde olmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Çevre Sosyolojisi, Çevresel Değerler, İnsan Merkezilik, Doğa Merkezilik.*

ABSTRACT

Public environmental attitudes as one of the components of the environmentalism have been investigated for many respects. Public environmental values have been assumed as responses of people to given environmental issues or circumstances. The given issues or circumstances might be economical, developmental, industrial, scientific or anything related to environment. In this respect, public environmental values extensively have been investigated in the western countries and lesser extend in the non-western countries.

Turkey is as a developing country that environmental issues have taking more public attention for last few decades in there. Therefore, an environmental awareness has been emerging in Turkish public. This present research aims to investigate public environmental values in Turkey.

There are two main stream perspectives to evaluate relationship between society and the environment in the environmental sociology literature: The anthropocentric worldview and the eco-centric worldview. The anthropocentric worldview mainly underlines that human-being is the dominator of the natural environment and natural environment has valued for human usage. On the other hand, according to the eco-centric worldview, natural environment has valued for not (only) human usage, it is valued for its own sake too. In general, it is assumed that public environmental awareness varies from the anthropocentric form to the eco-centric form. The anthropocentric form of public awareness is more

development oriented and by definition human oriented, and the eco-centric form of public awareness is more environment oriented. In this research, however, it is assumed that Turkish people's environmental attitudes are in between of the anthropocentric form and the eco-centric from of public awareness.

This research is an applied field research conducted summer of 2003 in Turkey. The research population is all Turkish population with aging over 18 years old and non-institutionalized. The research sampling is 1028 and assumed to represent all general public and 135 represent experts on the environment who work in Turkish Ministry Environment and Forestry. The sampling technique used in this research is a multi-stage stratified sampling. The data collected by using face-to-face interview and the interview questionnaire has been constructed with fully structured close-ended questions.

Key Words: *Environmental Sociology, Environmental Attitudes, Anthropocentrism, Eco-Centrism, Turkey.*

GİRİŞ

Çevresel sorunlar ve çevre ile ilgili konular modern çağın son döneminde en önemli sorunlardan birisi haline gelmiştir. Çevresel sorunlar önceleri sadece teknik ve ekonomik boyutları ile incelenir, araştırılırken; son birkaç on yıldır bu sorunların toplumsal boyutları da ön plana çıkmıştır. Yirminci Yüzyılın ikinci yarısında özellikle 1970'lerden sonra, çevresel sorunların toplumsal boyutları artan oranda kamuoyu ilgisini çeker olmuştur. Bu gelişmeler bağlamında yeni bir sosyal bilim disiplini olarak "çevre sosyolojisi" ortaya çıkmıştır. Çevre sosyolojisi çevresel sorunların çok boyutluluğuna özellikle toplumsal boyutuna vurgu yapar. Bu bağlamda çevre sosyolojisi çevresel sorunların toplumsal boyutlarını incelemek amacıyla.

Çevre konusundaki toplumsal değer ve eğilimlerin araştırılması çevre sosyolojisinin ana konularından birisini oluşturmaktadır. Batılı toplumlarda çevresel değer ve eğilimler konusunda çok sayıda araştırmaya rastlanırken; batı dışı toplumlarda bu tür araştırmalar fazla yaygın değildir. Ancak çevresel konular ve sorunlar batı dışı ülkelerde de en az batılı ülkeler kadar önemli sorunlardır. Bu bağlamda, çevresel konular Türkiye'de giderek artan ölçüde kamuoyu ilgisi çeker duruma gelmiştir. Bundan dolayı çevre

konusundaki toplumsal değer ve eğilimlerin araştırılması bu makalenin temel amacını oluşturmaktadır.

Bu makale bir uygulamalı alan araştırmasına dayanmaktadır. Bu araştırma, 2003 yaz aylarında Türkiye genelinde uygulanmıştır. Bu bağlamda araştırma evrenini 18 yaş ve üstü olan ve herhangi bir kurumsal ya da yasal nedenle vatandaşlık haklarından kısıtlı bulunmayan Türkiye nüfusu oluşturmuştur. Örneklem grubu Türkiye nüfusunu temsil ettiği varsayılan 1028 kişi ve Çevre Bakanlığı Çalışanlarını temsil eden 135 kişiden oluşmuştur. Bu çalışmada kullanılan örneklem tekniği çok boyutlu tabakalı örneklemdir. Bu çalışmada örneklem grubunu oluşturan birimler ile yüz-yüze yapılan görüşmelerde, tam yapılandırılmış kapalı uçlu sorulardan oluşan araştırma soru formu kullanılmıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çevrecilik

Çevrecilik kavramı, anlam olarak çok sayıda ögeyi içinde barındırır. Bu anlamda çevrecilik kavramı çevresel eylemi, çevresel hareketleri, çevresel politikayı ve çevresel değer ve eğilimleri kapsayan bir anlam içeriğine sahiptir. Harper çevreciliği ideoloji ve eylem olarak ifade eder; “bir ideoloji olarak çevrecilik, insanın doğa ile olan ilişkilerinde bir memnuniyeti ve değişimi ifade eden geniş bir inançlar sistemidir” (1996:293). Bu tanıma göre çevrecilik, çevresel inanç ve değerleri kapsamaktadır. Çevrecilik toplumun doğa ile ilişkilerinde geniş kapsamlı bir algılayış biçimidir.

Tarihsel olarak, bir toplumsal hareket ve ideoloji olarak çevrecilik “insan merkezli” çevrecilik anlayışından “doğa merkezli” çevrecilik anlayışına doğru bir evrilmeyi ifade eder. Doğal kaynakların korunması, insan refahı ekolojisi, hayvan özgürlüğü ve doğa merkezilik bazı temel çevreci ideolojilerdir (Eckersley, 1992:34). Doğal kaynakların korunması hareketi temel olarak, doğal kaynakların insanların daha iyi kullanımını sağlamak amacıyla korunmasını savunan bir çevreci akımdır. İnsan refahı ekolojisi hareketi insanoğlunun daha temiz ve nezih bir doğal çevrede yaşaması için doğal çevrenin korunması gerektiğini savunur. Korumacı hareket ise insanoğlunun “vahşi doğa”dan hoşlanmasının sağlanması için “vahşi” olarak korunması gerektiğini savunur. Söz konusu edilen üç çevreci akım insan merkezlidir ve doğaya, insanoğlunun kullanımı için araçsal bir konum atfeder. Diğer yandan, modern çevreci düşünceye göre; doğa, insan için

kullanım değeri taşıyan bir araçsallığın ötesinde, kendi varoluşu bağlamında ve kendisi için vardır. Başka bir deyimle doğanın varoluşu kendisi için başlı başına bir amaçtır (Eckersley, 1992:42; Naes, 1995).

Çevresel Değerler

Çevresel değerler çevreciliğin bir bileşeni ve göstergesi olarak kabul edilir. Çevresel değerler genel olarak, herhangi bir çevresel olay ya da durum ile karşılaşıldığında bu olay ve duruma karşı takınılan tavır alış, tutum ya da kendini ifade ediş biçimi olarak kabul edilir. Söz çevresel olay ya da durum çevresel kaynakların azalması, çevresel kirlilik, çevre toplum ilişkisi ya da çevresel politika olabilir. Bu bağlamda, söz konusu çevresel durumlarda çevrenin karşısında değil de çevreden yana takınılan tutum çevrecilik olarak adlandırılır. Bu bağlamda bir ideoloji olarak çevreciliğin temel amacı, çevresel değerlerin daha çevreci bir yapıya doğru değişimini ifade eder (Harper, 1996).

Çevresel değerler konusundaki araştırmalar birçok kavramsallaştırma, örnekleme ilişkin ve ölçütlendirme sorunları taşımaktadır.

Çevresel Değerler Araştırmalarında Kavramsallaştırma, Ölçütlendirme ve Örnekleme İlişkin Yöntemsel Sorunlar

Çevre sosyolojisi literatüründe çevresel değerlere ilişkin birçok farklı yaklaşım yer almaktadır (Dunlap ve Van Liere, 1978; 1984; Buttel ve Johnson, 1987; Ramsey ve Rickson, 1976; Mohai ve Twight, 1987; Freudenburg, 1991; Arcury, 1990; Buttel ve Flinn, 1974; Tarrant ve Cordel 1997; Cottrell ve Graefe, 1997; Arcury ve Johnson, 1987). Çevresel değerler, araştırmalarında kavramsallaştırmalar ve kavramların araştırmaya uyarlanması farklı çalışmalarda farklılıklar göstermekle birlikte, bir çok çalışmada çevresel değerler çevreciliğin bir bileşeni olarak tarif edilmiştir. Çevresel değerler araştırmaları, çevresel değerlerin araştırılabilir bir kavram olarak sosyal bilimcilerin ve bir olgu olarak toplumun ilgisini çekmeye başladığı 1970'lerden sonra yaygınlık ve yoğunluk kazanmıştır (Dunlap ve Van Liere, 1978).

Çevresel değer araştırmalarının teorik ve yöntemsel sorunlarının başında, kavramın çok boyutluluğu ve örnekleme sorunları gelmektedir. Erken dönem çevresel değer araştırmaları, kavramı tek boyutlu olarak ele almıştır. Buna karşın daha sonraki çalışmalar kavramın çok boyutlu olarak ele alınması gerektiğine dikkat çekmiştir (Albrecht ve diğ., 1982).

Toplumsal çevresel değerlere ilişkin araştırmalar çoğunlukla Amerika Birleşik Devletlerinde gerçekleştirilmekte ve eyalet düzeyindeki örneklemelere dayanmaktadır. Buna karşın, Amerika Birleşik Devletlerinde ve diğer batılı ülkelerde ulusal düzeyde çevresel değerler araştırmaları da vardır. Özellikle 1990'lerden sonra küreselleşme olgusunun etkisini artan ölçüde hissettirmesi bağlamında çevresel olgular sadece batılı ülkeler için değil batı dışı ülkeler için de önemli olgular olarak değerlendirilir olmuştur. Bunun ötesinde çevre olgusunun da daha iyi anlaşılabilmesi için küresel düzeyde, başka bir deyimle batı dışı ülkelerdeki görünümünün de ele alınması gereği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Türkiye'de çevreye ilişkin toplumsal değerlerin ele alınması hem Türkiye'de çevreye ilişkin toplumsal eğilimlerin ortaya çıkarılması açısından hem de küresel düzeyde çevreciliğin anlaşılmasına katkı sağlaması açısından önemlidir.

Çevresel değerlerin kavramsallaştırılması: Çevresel değerler çevresel sorunlar ile ilişkilidir. Çevresel değerler, çevre toplum ilişkileri, doğal kaynakların kullanımına ilişkin kabulleniş doğal dengeyi doğrudan etkilemektedir (Dunlap ve Van Liere, 1978). Çevresel değerler, tanımlanmış çevresel bir olgu ya da duruma karşı bir zihinsel bir tutum ya da tavır alışını ifade eder. Çevresel durum, çevre toplum ilişkisi, ekonomik büyüme ve teknolojinin etkisi, doğal kaynakların azalışı, hava ve su kirliliği, sera etkisi, küresel ısınma gibi çok sayıda çevresel olgu ya da durum olabilir.

Çok boyutluluk: Erken dönem çevresel değer araştırmaları çevresel değerleri tek boyutlu olarak ölçtlenmiştir. Yeni Çevreci Paradigma (*NEP, New Environmental Paradigm*) indeksi (Catton ve Van Liere, 1978) çevresel değerleri tek boyutlu olarak ele alan bir kavramsallaştırmaya dayanıyordu. İndekste nüfus, ekonomik büyüme, kirlilik gibi konulara ilişkin 12 soru yer alıyordu. Söz konusu indeks ilk olarak iki örneklem grubu üzerinde uygulanmıştı; genel kamuoyu örnekleme ve çevresel organizasyon örnekleme. Araştırmacılar, 63 kişiden oluşan çevresel organizasyon grubunun genel kamuoyu grubuna göre çevresel konularda daha fazla bilgili olacağını ve daha yüksek çevresel değerlere sahip olacağını öngörüyorlardı. Araştırma sonucunda çevresel organizasyon grubunun çevresel değerlerinin, genel kamuoyu çevresel değerlerinden istatistiksel olarak farklı olduğu görülmüştür. Dunlap ve Van Liere Yeni Çevreci Paradigma indeksinin araştırmaya katılanların çevresel değerlerini uygun şekilde ölçtüğü sonucuna varmışlardır.

Yeni Çevreci Paradigma indeksi Arcury ve diğ. (1986), Albrecht ve diğ. (1982) ve Tarrant ve Cordel (1997) gibi diğer araştırmacılar tarafından

da kullanılmıştır. Söz konusu araştırmacılar indeksin geçerlilik ve güvenilirliğini farklı örneklemelere dayalı farklı data üzerinde test etmişlerdir. Söz konusu araştırma sonuçları, Yeni Çevreci Paradigma indeksinin geçerlilik ve güvenilirliğini kabul etmekle birlikte bazı eleştiri noktaları da ortaya koymuşlardır. Temel eleştiri indeksin tek boyutlu oluşuna ilişkindir. Albrecht ve diğ. Yeni Çevreci Paradigma indeksini kullanmış ve faktör analizi ile test ederek üç faktör (boyut) bulmuşlardır: “doğanın dengesi,” “büyümenin sınırları” ve “insanın doğaya üstünlüğü” (1982:41).

Daha sonraki bir çalışmada Dunlap ve Van Liere (1984) de çevresel değerler kavramının çok boyutlu olduğunu bulmuşlardır. Söz konusu araştırmacılar 29 sorudan oluşan sekiz faktörlü (boyut) bir indeks oluşturmuşlardır. Buttel ve Johnson çevresel değerler üzerine olan araştırmalarında kavramın çok boyutluluğuna işaret etmişler ve kavramı doğrudan eyleme yönelik olmayan çevresel kaygı ve toplumsal yeniden yönlendirmeye yönelik çevresel kaygı olarak yeniden kavramsallaştırmışlardır (1977:56). Doğrudan eyleme yönelik olmayan çevresel kaygı aktif olmayan düzeyde bir çevresel kaygıyı ifade ederken, toplumsal yeniden yönlendirmeye yönelik çevresel kaygı daha aktif bir çevresel kaygıyı ifade eder.

Cluck ve diğ. (1997) ve Tuna (1998) çevresel değerlerin çok boyutluluk, kavramsallaştırma ve ölçütlendirme sorunlarını tartışmışlardır. Onlar Amerika Birleşik Devletlerinde ulusal düzeyde bir data kullanmışlar ve 32 sorudan oluşan bir indekste üç boyut ortaya koymuşlardır: “çevresel dünya görüşü,” “çevresel kaygı” ve “çevresel taahhüt.” Daha önceki çevresel değerler araştırmalarından hareketle, bu çalışmada da çevresel değerler kavramının çok boyutlu bir kavram olduğu temel bir varsayım olarak kabul edilmiştir. Cluck ve diğ. (1997) hareketle çevresel değerler üç boyutlu olarak kavramsallaştırılmıştır: çevresel dünya görüşü, çevresel kaygı ve çevresel taahhüt. Bu boyutlar şu şekilde tanımlanmıştır. Çevresel dünya görüşü, çevreciliğin genel ve temel formu olarak tanımlanmıştır. Çevreciliğin bu boyutu yanıtlayıcıların çevre konusundaki genel zihinsel kavramsallaştırmaları ve çevre ile endüstrileşme, kalkınma, bilim ve teknoloji arasındaki ilişkilere ilişkin eğilimlerini ifade eder. Çevresel kaygı boyutu, yanıtlayıcıların çevre ile toplum ve çevre ile birey arasındaki ilişkilere ve belirli bazı çevresel sorunlara ilişkin tepkilerini ifade eder. Çevresel taahhüt ise yanıtlayıcıların çevresel sorunların çözümüne ilişkin olarak hangi düzeyde taahhütte bulunacaklarına ilişkin soruları kapsamaktadır. Çevresel taahhüt boyutu, daha iyi bir doğal çevrede yaşamak

için daha fazla ödemeyi, daha fazla vergi vermeyi ve yaşam standartlarını düşürme gibi taahhütleri içermektedir.

Örneklem: Çevresel değer araştırmalarında, çok boyutluluk sorununa ek olarak örneklem ikinci önemli sorunu oluşturmaktadır. Amerika Birleşik Devletlerinde yapılan bir çok araştırma eyalet, küçük topluluklar ve çevreci gruplar üzerinde yapılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri dışındaki batılı ülkelerde çevresel değerlere ilişkin araştırmalar, Amerika Birleşik Devletlerine göre daha az sayıda olmakla birlikte bu ülkelerde daha çok ulusal düzeyde çalışmalara rastlanır. Batı dışı ülkelerde ise çevresel değerler üzerine yapılan çalışmalar çok az sayıdadır. Amerika Birleşik Devletlerinde yapılan çalışmalarda söz konusu araştırmalar daha çok tesadüfi örnekleme dayanmakla birlikte, bu örneklemeler çevreci gruplar, öğrenciler, küçük topluluk liderleri gibi sınırlı bir evreni temsil eder. Riley Dunlap (1975) tesadüfi olarak seçilmiş 300 Oregon Üniversitesi öğrencisi üzerinde bir araştırma gerçekleştirmiştir. Flinn'in (1978) araştırması Wisconsin eyaletinden tesadüfi olarak seçilmiş bir örnekleme dayanmaktadır. Ramsey ve Rickson'un (1976) çalışması Wisconsin'de lise öğrencileri üzerinde uygulanmıştır. Buttel ve Johnson (1977) Wisconsin toplum seçkinleri üzerinde bir araştırma gerçekleştirmiştir. Dunlap ve Van Liere'nin (1978) Yeni Çevreci Paradigma indeksi çalışması Washington eyaletinde gerçekleştirilmiş ve iki karşılaştırılmalı örnekleme dayanmaktadır; genel kamuoyu grubu ve çevresel organizasyon grubu. Albrecht ve Bultena (1982) Iowa eyaletindeki çiftçiler ile kentte yaşayanların çevresel değerlerini karşılaştırmıştır. Arcury ve diğ. (1986) çalışması Kentucky eyaleti düzeyinde gerçekleştirilmiştir. Freudenburg'un (1991) çalışması Colorado eyaletindeki dört toplulukta uygulanmış bir kır-kent karşılaştırmasına dayanmaktadır. Tarrant ve Cordell'in araştırması (1997) Potomac nehrinin güneyini kapsayan ve Güney Appalachian olarak adlandırılan dağlık bölgede Virginia, Batı Virginia, Kuzey Carolina, Güney Carolina, Tennessee, Georgia ve Alabama eyaletlerinde gerçekleştirilmiş bölgesel bir çalışmadır.

Yukarıda örnekleri verilen birçok çevresel değerler araştırması tesadüfi örnekleme dayanmakla birlikte toplum liderleri, çevreci gruplar ve üniversite öğrencileri gibi sınırlı ölçüde bir evreni temsil etmektedir. Çevresel değerler araştırmaları literatürü, bu alandaki araştırmaların tamamına yakınının topluluk, coğrafi bölge, eyalet gibi bölgesel çalışmalar olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu tür çalışmalar sınırlı ölçüde bir genelleme olanağı vermektedir. Bundan dolayı çevresel değerler hakkında batı dışı toplumlara ilişkin genellemeler yapma olanağı oldukça sınırlıdır. Çevresel değerlerin çok boyutlu olarak kavramsallaştırılması ve Türkiye gibi batı dışı

bir toplumda araştırmaya uyarlanması küresel düzeyde çevrecilik olgusunun ve kavramının anlaşılmasına katkıda bulunabilir. Bu çalışmada çevresel değerler çok boyutlu bir olarak kavramsallaştırılmış ve Türkiye’de ulusal düzeyde evreni temsil eden bir örneklem üzerinde uygulanmıştır.

Çevresel Değerler Olgusuna Etki Eden Faktörler:

Çevresel değerler olgusuna etki eden değişkenler 1970’lerden beri araştırılmaktadır. Söz konusu araştırmalar “yaş” ve “eğitim düzeyi”nin çevresel değerlere etki eden iki temel açıklayıcı değişken olduğunu ortaya kaymaktadır. Bu konudaki literatür “cinsiyet,” “oturulmuş yer,” “gelir düzeyi,” ve “politik eğilim” değişkenlerinin de çevresel değerlerdeki farklılaşmayı açıklayan diğer önemli değişkenler olduğunu ortaya koymuşlardır (Arcury, 1990; Buttel and Flinn, 1974; Tarrant and Cordell, 1997; Cottrell and Graefe, 1997; Buttel and Johnson, 1977; Dunlap and Van Liere, 1978; Arcury ve diğ., 1986; Albrecht, 1982; Ramsey and Rickson, 1976; Mohai ve Twight, 1987; Freudenburg, 1991; Inglehart, 1995; Bowman 1977; Buttel ve Flinn, 1978; Dunlap 1975; Stern ve diğ., 1993). Bununla birlikte çevresel değerler konusundaki araştırmalar bir biriyle çelişen sonuçlar ortaya koymaktadır.

Çevresel değerler konusundaki literatürün ortaklaşa olarak üzerinde durduğu, çevresel değerlere etki eden en önemli değişken eğitim düzeyidir. Tüm araştırmalar yüksek düzeyde eğitilmiş olanları düşük düzeyde eğitilmiş olanlara göre daha yüksek düzeyde çevresel bilinç ve duyarlılığa sahip olduğunu göstermiştir (Inglehart, 1995; Arcury, 1990; Buttel ve Flinn, 1978). Çevresel bilgi düzeyi ve eğitim düzeyi birbiriyle yakından ilgilidir. Modern çevresel ilişkilerin anlaşılması yüksek düzeyde çevresel bilgi gerektirmekte, yüksek düzeyde çevresel bilgi ise yüksek düzeyde bir genel eğitim gerektirmektedir. Eğitim çevresel değerler üzerindeki etkisi doğrudan olduğu kadar dolaylıdır da.

Çevresel değerleri etkileyen diğer önemli değişken ise “yaş”tır. Genellikle gençler yaşlılara göre daha yüksek çevresel duyarlılığa sahiptir (Arcury, 1990; Inglehart, 1995). Çünkü çevrecilik, toplumsal düzene karşı daha az sorumluluk duyguları besleyen ve yerleşik değerlere daha az saygı duyan gençler için, çevresel değerlere bağlılık bir çıkış yolu olarak algılanabilir.

Tarrant ve Cordel (1997), Stern ve diğ. (1993) ve Arcury (1990) gibi araştırmacılar cinsiyet farklılığının da çevresel değerleri etkileyen diğer

önemli bir bağımsız değişken olduğu üzerinde durmuşlardır. Söz konusu araştırmacıların bulguları çelişik sonuçlar içermektedir. Arcury (1990) kadın yanıtlayıcıların erkeklerden daha az çevresel duyarlılığa sahip olduğu yönünde bulgular ortaya koyarken, Tarrant ve Cordel (1997) ve Stern ve diğ. (1993) kadın yanıtlayıcıların erkeklerden daha fazla çevresel duyarlılığa sahip olduğu yönünde bulgular ortaya koymuşlardır. Sonuç olarak bulgular cinsiyet değişkeninin çevresel değerler üzerindeki etkisi konusunda net bir sonuç ortaya koymamaktadır. Çünkü farklı araştırmalar farklı örneklemeler üzerinde gerçekleştirilmiştir ve her araştırmanın bulguları ve açıklama yeteneği kendi örnekleme ile sınırlıdır.

Daha önce belirtildiği gibi demografik değişkenlerin çevresel değerler üzerindeki etkisi birbiriyle ilişkilidir. Buttel ve Flinn (1978) eğitim düzeyi, gelir düzeyi ve meslek değişkenlerinin çevresel değerler üzerine olan etkileri yaş ve oturlan yer değişkenleri ile ilişkili olduğuna işaret etmişlerdir. Onların bulgularına göre kentte oturanlar kırsal alanda oturanlara göre fazla çevreye karşı duyarlıdır. Çünkü kentte oturanlar kırsal alanda oturanlara göre daha fazla oranda çevresel sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Buttel ve Flinn bulgularını şu şekilde sonuçlandırmışlardır: “İyi eğitim almış, genç ve kentte oturanların çevresel inançları üzerinde eğitimin etkisi daha belirleyicidir” (1978:437). Diğer yandan Freudenburg (1991) kırsal kesimde oturanların çevresel duyarlılıklarının sanılanın tersi yönde olduğuna işaret etmiştir: ‘Kırsal kesimde oturanların çevresel duyarlılıkları onların ekonomik uğraşlarıyla ilgilidir.’ Aynı kırsal topluluk içinde yaşayan ve tarım ile uğraşanların çevresel duyarlılık düzeyleri, tarım ile uğraşmayanlara göre daha fazladır.

Çevresel değerler ile sınıfsal konum arasındaki ilişki de tartışmaya açıktır ve bu ilişkide eğitim düzeyi belirleyici olabilmektedir (Arcury, 1987:1990). Buttel ve Flinn çevreciliğin orta ve orta-üst sınıflara özgü bir akım olduğunu ifade etmişlerdir. Bununla birlikte sınıfsal konumun çevresel değerler üzerindeki etkisi büyük ölçüde eğitim düzeyine bağlıdır. Yüksek eğitilmiş, orta-sınıf yanıtlayıcılar düşük eğitilmiş, orta-sınıf yanıtlayıcılara göre daha fazla oranda çevresel duyarlılığa sahiptirler (1978:434). Genel olarak orta sınıf yanıtlayıcılar üst sınıf ve alt sınıf yanıtlayıcılara göre daha fazla oranda çevresel duyarlılığa sahiptirler.

Sonuç olarak çevresel değerler konusunda ele alınan literatür göstermektedir ki cinsiyet, gelir düzeyi, yaş, oturlan yer, eğitim düzeyi ve politik tercih çevresel değerler araştırmalarında en yaygın olarak kullanılan bağımsız değişkenlerdir. Bununla birlikte sonuçlar çelişiktir, çünkü çevresel

değer araştırmaları genellikle küçük gruplar üzerinde yapılmaktadır ve her araştırmanın genelleme düzeyi ancak kapsadığını evren ve örneklem ile sınırlıdır. Aynı bağımsız değişken farklı örneklem üzerinde uygulandığında farklı sonuçlar verebilmektedir. Bundan dolayı aynı bağımsız değişkenlerin farklı araştırmalarda farklı sonuçlar vermesi, bu araştırmaların örneklem sınırlılıkları ile ilgili olabilir.

Yukarıda belirtilen ve çevresel değerler araştırmalarında kullanılan yaş, cinsiyet, oturlan yer, eğitim düzeyi, meslek, gelir düzeyi ve oturlan yerde bulunma süresi gibi değişkenler bu araştırmanın da bağımsız değişkenleri olarak belirlenmiştir.

METODOLOJİ, DATA VE ÖLÇÜTLENDİRME

Bu araştırmada daha önce değinilen üç boyutlu çevresel değerler indeksi kullanılmıştır. Uygulamalı alan araştırması 2003 yazında tüm Türkiye'yi kapsayan bir örneklem üzerinde uygulanmıştır. Araştırma tekniği, tam yapılandırılmış kapalı uçlu sorulardan oluşan araştırma anketinin yüz yüze görüşme tekniği ile belirlene örneklem birimlerinde uygulanması şeklindedir. Araştırma evreni 18 yaş ve üstü ve her hangi yasal ve kurumsal kısıtı olmayan tüm Türkiye nüfusudur. Araştırma örneklemini 1028 kişi ve Çevre Bakanlığı çalışanlarını temsil eden 135 kişiden oluşmuştur. Örneklem modeli çok aşamalı tabakalı örneklemdir. Örneklem modeli oluşturulurken öncelikle Türkiye'nin yedi coğrafî bölgesinin her biri bir örneklem tabakası olarak belirlenmiştir. Her bir coğrafî bölgeyi temsil etmek üzere en az bir il ve toplam dokuz il ikinci aşamada örneklem tabakaları olarak belirlenmiştir. Ankara, İç Anadolu Bölgesini; İstanbul, Marmara Bölgesini; İzmir ve Muğla, Ege Bölgesini; Antalya, Akdeniz Bölgesini; Erzurum, Doğu Anadolu Bölgesini; Mardin, Güney-Doğu Anadolu Bölgesini ve Trabzon ve Tokat ise Karadeniz Bölgesini temsil eden iller olarak belirlenmiştir. Üçüncü aşamada ise her bir ili temsil eden en az bir kırsal yerleşim birimi ve en az bir kentsel yerleşim birimi seçilmiştir. Sonuç olarak her bir yerleşim biriminde o yerleşim birimini temsil edecek örneklem birimleri seçilmiştir.

Araştırma soru formu çevre ile ilgili birçok konuya ilişkin birçok soruyu kapsamaktadır. Yanıtlayıcıların çevreye ilişkin olarak sorulan bilim ve bilimsel gelişmenin çevre üzerindeki etkisi, gelişme, ekonomik büyüme ve çevre arasındaki ilişkiler, çevresel düzenlemeler, sağlık ile ilgili çevre sorunları, radyasyon, kirlenme gibi soruları yanıtlamaları istenmiştir. Araştırma soruları arasında çevre politikaları, çevre konusundaki

hükümetlerin düzenleyici, çevre koruma ve derin ekoloji ve enerji ile ilgili unsurları da kapsayan sorular da yer almıştır.

Bağımlı değişkenler: Bu çalışmanın kapsamında üç boyutlu çevresel değerler ölçeği geliştirilmiştir. Çevresel değerler ölçeğinin üç boyutu, çevresel dünya görüşü, çevresel kaygı ve çevresel taahhüttür (Cluck ve diğ., 1997; Tuna, 1998). Bu indeksin oluşturulması için, faktör analizi (Tablo 1) ve iç tutarlılık güvenilirlik testi (Tablo 2) uygulanmıştır. Faktör analizi sonuçlarına göre üç faktör bulunmuştur. Her faktör içinde korelasyon değerleri 0.5 üzerinde olan sorular seçilerek faktörler belirlenmiştir. Sonuç olarak araştırma soru formunda yer alan 30 soru üç faktör altında gruplanmıştır. Faktör analizi sonuçlarına göre, her bir faktörde yer sorulara verilen yanıtlar arasında kabul edilebilir değerlerde bir korelasyon vardır (Tablo 1). Her bir faktörün geçerliliği ayrıca iç tutarlılık geçerlilik testiyle test edilmiştir. Test sonuçları üç faktörün kabul edilebilir değerler içinde geçerli olduğu göstermektedir (Tablo 2). En son olarak üç faktör çevresel değerlerin üç boyutu olarak tanımlanmıştır (Tablo 3).

Çevresel değerler indeksinde yer alan sorular beş kategorili bir likert tipi ölçekle ölçeklendirilmiştir. Buna araştırma soru formunda, 1'den 5'e doğru; 1=tamamen katılıyorum, 2=katılıyorum, 3=ne katılıyorum, ne katılmıyorum, 4=katılmıyorum ve 5=hiç katılmıyorum şeklinde kodlanan yanıtlar; mantıksal tutarlılık sağlamak amacıyla 1=hiç katılmıyorum, 2=katılmıyorum, 3=ne katılıyorum ne katılmıyorum, 4=katılıyorum ve 5=tamamen katılıyorum şeklinde yeniden kodlanmıştır. Yeniden kodlanmış olan kategorilerde (1) kategorisi en düşük düzeydeki bir çevresel bilgilenme ya da bilinçlenmeyi ifade ederken (5) kategorisi en yüksek düzeyde bir çevresel bilgilenme ya da bilinçlenmeyi ifade etmektedir.

Hipotezler:

1. Çevresel değerler üç boyutlu olarak ölçütlendirilmelidir. Bu boyutlar, çevresel dünya görüşü, çevresel kaygı ve çevresel taahhüttür.

2. Çevresel dünya görüşü çevreciliğin temel ve yaygın formudur. Çevresel kaygı çevreciliğin orta düzey formudur ve çevresel taahhüt çevreciliğin daha özel bir formudur.

3. Demografik değişkenlerin çevresel dünya görüşü ve çevresel kaygı üzerinde dikkate değer ölçüde bir etkisi yoktur. Çünkü çevreciliğin bu iki formu temel ve yaygın biçimde toplumun tüm farklı kesimlerinde aynı düzeyde etkilidir.

4. Çevresel taahhüt boyutunda ise eğitim etkili bir değişkendir. Çünkü çevresel taahhüt boyutu çevreciliği özel bir formu olarak yüksek düzeyde bilgi ve bilinçlenme gerektirmektedir.

Tablo: 1. Faktör Analizi Sonuçları (Çevresel Değerlerin Üç Boyutu)

	Bileşen		
	Kaygı	Dünya Gör.	Taahhüt
D8A	8.080E-03	.138	.776
D8B	1.457E-02	.242	.766
D8C	3.925E-04	.285	.743
D9B	6.000E-02	2.633E-02	.650
D12A	.581	4.556E-02	.199
D12B	.597	7.048E-02	.153
D12C	.563	.149	.104
D13A	.435	.242	-.194
D13B	.539	.268	-.215
D14A	.633	.248	-6.180E-02
D14B	.677	.275	-.163
D15A	.676	.162	-2.153E-02
D15B	.700	.164	-3.410E-02
D16A	.672	-6.353E-02	.163
D16B	.690	-1.069E-02	.122
D17A	.591	2.636E-02	5.126E-03
D17B	.619	.107	-1.128E-02
D30A	5.228E-02	.519	.141
D30B	-1.787E-02	.567	.275
D30C	9.726E-02	.483	6.639E-02
D30D	6.014E-02	.601	-6.328E-02
D38A	5.863E-02	.640	1.782E-02
D38B	.101	.664	9.384E-02
D38C	.150	.601	-5.285E-02
D38D	.146	.599	-.125
D43A	.141	.532	6.383E-02
D43B	.150	.604	.263
D46A	.157	.524	.233
D46B	.148	.461	.223
D46C	.132	.451	.251

İndirgeme Yöntemi: Temel Bileşen Analizi. Rotasyon Yöntemi: Kaiser Normalleştirilmesi ile Varimax Rotasyonu

Tablo: 2. Çevreciliğin Üç Boyutunda İç Tutarlılık Güvenilirlik Testi Sonuçları

Çevresel Dünya Görüşü		Çevresel Kaygı		Çevresel Taahhüt	
Değişken Değeri	Alfa	Değişken Değeri	Alfa	Değişken Alfa Değeri	
D30A	.4142	D12A	.6119	D8A	.6270
D30B	.4959	D12B	.6440	D8B	.6847
D30C	.4164	D12C	.6186	D8C	.6984
D30D	.4599	D13A	.5778	D9B	.5201
D38A	.5487	D13B	.6446		
D38B	.5589	D14A	.5570		
D38C	.4756	D14B	.6168		
D38D	.4824	D15A	.6344		
D43A	.4922	D15B	.6540		
D43B	.5310	D16A	.5852		
D46A	.4903	D16B	.6240		
D46B	.4565	D17A	.5515		
D46C	.3440	D17B	.6022		

Güvenirlilik: 13 değişken

Güvenirlilik: 13 değişken

Güvenirlilik: 4 değişken

Alfa: .8316 Stan. Alfa: .8339

Alfa: .8801 Stan. Alfa: .8805

Alfa:

.8120 Stan. Alfa: .8112

Tablo: 3. Çevreciliğin Üç Boyutu (Bağımlı Değişkenler)

<u>Değişken</u>	<u>Değişken Adı</u>
Çevresel Dünya Görüşü	
D30a	Enerji tasarrufu için kamusal fonların ayrılması
D30b	Gelecek on yılda enerji tasarrufu enerji vergisi
D30c	Enerji tasarrufu sağlamak amacıyla evlerin izolasyonunun kamu tarafından desteklenmesi
D30d	Enerji kullanımının enerji tasarrufu sağlamak amacıyla sınırlandırılması
D38a	Otomobil kullanımının sınırlandırılması için kamusal destek
D38b	Araba kullanımını sınırlandırma amacıyla enerji vergisi
D38c	Toplu taşımayı özendirmek amacıyla özel araç kullanımına vergi konması
D38d	Otomobil kullanımını sınırlandırmak amacıyla yakıt kullanımının sınırlandırılması
D43a	Evsel atık üretimini sınırlandırmak amacıyla kampanyalara kamusal destek sağlanması
D43b	Evsel atıkların toplanması için daha fazla vergi toplanması
D46a	Çevresel tehlikeleri azaltmak amacıyla düzenlenen kampanyalara kamusal destek
D46b	Gelecek on yılda çevresel açıdan uygun olmayan ürünlere vergi konması
D46c	Çevresel tehlikeleri önlemek amacıyla kesin kurallar konması
Çevresel Kaygı	
D12a	Otomobillerden kaynaklanan hava kirliliği çevreye zararlıdır
D12b	Otomobillerden kaynaklanan hava kirliliği sana ve ailene zararlıdır
D12c	Gelecek on yılda hava kirliliğinden dolayı daha fazla sağlık sorunları yaşanacaktır
D13a	Nükleer santraller çevreye zararlıdır
D13b	Nükleer santraller sana ve ailene zararlıdır
D14a	Endüstriden kaynaklanan hava kirliliği çevreye zararlıdır
D14b	Endüstriden kaynaklanan hava kirliliği sana ve çevreye zararlıdır
D15a	Tarımda kullanılan tarımsal ilaçlar çevreye zararlıdır
D15b	Tarımda kullanılan tarımsal ilaçlar sana ve ailene zararlıdır
D16a	Nehir ve göllerdeki kirlenme çevreye zararlıdır
D16b	Nehir ve göllerdeki kirlenme sana ve ailene zararlıdır
D17a	Dünya ısısındaki genel artış çevreye zararlıdır
D17b	Dünya ısısındaki genel artış sana ailene zararlıdır
Çevresel Taahhüt	
D8a	Çevreyi korumak için daha yüksek fiyat ödemeye hazırım
D8b	Çevreyi korumak için daha fazla vergi ödemeye hazırım

D8c Çevreyi korumak için yaşam standartlarımı düşürmeye hazırım
D9b Çevreyi korumak için çevreye karşı daha duyarlı olmaya hazırım

Tablo. 4: Bağımsız Değişkenler

<u>Değişken adı</u>	<u>Ölçüt kategorisi</u>
Yaş	(1) 18 and altı, (2) 18-25, (3) 26-35, (4) 36-45, (5) 46-55, (6) 56-65, (7) 66 üstü
Cinsiyet	(0) Kadın, (1) Erkek
Oturulan yer	(1) Köy, (2) Küçük kent, (3) Büyük kent
Eğitim düzeyi	(1) Okuryazar değil, (2) Okuryazar, (3) İlkokul, (4) Orta okul, (5) Lise (6) Yüksekokul
Meslek	(1) Ev kadını, (2) İşsiz, (3) İşçi, (4) Memur, (5) Esnaf, (6) Profesyonel, (7) Yönetici
Gelir düzeyi mil., (4) 350-449 mil.,	(1) 150 mil. ve altı (TL), (2) 150-249 mil., (3) 250-349 mil., (5) 450-549 mil., (6) 550 mil. ve üstü
<u>Oturulan süre ve üstü</u>	(1) 1-3 yıl, (2) 4-7 yıl, (3) 8-10 yıl, (4) 11-15 yıl, (5) 15 yıl ve üstü

Tablo 5 Araştırmanın Yapıldığı İl

	Türkiye		Çevre Bakanlığı Çalışanları	
	Sıklık	%	Sıklık	%
Ankara	175	17.0	36	26.7
Antalya	74	7.2	7	5.2
Erzurum	105	10.2	15	11.1
İstanbul	194	18.9	10	7.4
İzmir	125	12.2	19	14.1
Mardin	60	5.8	13	9.6
Muğla	93	9.0	9	6.7
Tokat	113	11.0	13	9.6
Trabzon	89	8.7	13	9.6
TOPLAM	1028	100.0	135	100.0

Tablo. 6: Üç Boyutlu Çevresel Değerler İndeksi Regresyon Katsayıları

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken		
	Dünya	Görüşü	Kayı
Taahhüt			
Sabit	3.921***	3.890***	
	3.217***		
<i>Yaş</i>	0.058	0.031	-
0.051	(.025)	(.034)	
	(.032)		
<i>Cinsiyet</i>	-0.084	-0.086	-
0.056	(.063)	(.088)	
	(.082)		
<i>Oturulan yer</i>	0.098*	-0.053	-
0.075	(.043)	(.059)	
	(.055)		
<i>Eğitim Düzeyi</i>	-0.030	-0.019	
0.141***	(.025)	(.035)	
	(.033)		
<i>Meslek</i>	-0.110	-0.009	
0.133**	(.019)	(.027)	
	(.025)		
<i>Gelir Düzeyi</i>	0.057	-0.047	-
0.053	(.018)	(.0259)	
	(.024)		
<i>Oturulan Süre</i>	0.019	-0.016	
0.072	(.021)	(.029)	
	(.027)		
F test	2.098*	2.110*	
2.993**			
R ²	0.034	0.031	
0.042			

*p>0.05 **p>0.01 ***p>0.001

Tablo. 7: Genel Kamuoyu ve Çevre Bakanlığı Çalışanları Karşılaştırması.

DEĞİŞKEN	DEĞİŞKEN ADI	TÜRKİYE GENELİ	ÇEVRE BAKANLIĞI	F TEST
		Ortalama Standart Sapma	Ortalama Standart Sapma	
D1	Çocukları Hayata Hazırlamada Sızce Han Daha Önemlidir	1.662 (0.4853)	1.6184 (0.4890)	0.012
D2a	Özel teşebbüs Türkiye'nin ekonomik sorunlarının çözülmesinde en iyi yoldur.	3.5353 (1.2266)	3.5882 (1.1089)	3.199
D2b	Yüksek Gelire Sahip Olan İle Düşük Gelire Sahip Olan. Ars. Farkı Azaltmak Hükümetin Sorumluluğudur	4.2725 (0.9799)	4.2519 (0.8439)	3.440
D3a	Aşağıdakilerden Hangisi Türkiye Açısından Önemlidir			
D3b	Aşağıdakilerden Hangisi Türkiye Açısından İkinci Sırada Önemlidir			
D4a	Çoğunlukla Duygu ve İnançlarımıza Değil Bilime İnanırız	3.1670 (1.2713)	3.000 (1.990)	1.864
D4b	Modern Bilim, Yapıcı Olmaktan Ziyade Tahrip Edicidir	2.7443 (1.1719)	2.2376 (1.0237)	14.726***
D4c	İnsanların doğada yapacağı herhangi değişiklik -ne kadar bilimsel olursa olsun- kötü sonuç doğurur	3.2592 (1.2139)	2.9852 (1.3110)	4.406*
D5a	Çevre Konusunda Çok Üzülürken, Ekonomik Sorunlar Konusunda Yeterince	2.6730 (1.3213)	2.2370 (1.1539)	22.021***

	Üzülmiyoruz			
D5b	Modern Hayatta Yaptığımız Her Şey Çevreye Zarar Verir	2.9614 (1.1612)	2.4519 (1.1507)	11.445***
D5c	İnsanların Sahip Olduğu Haklara Hayvanlar da Sahip Olmalıdır	2.9957 (1.2804)	2.8115 (1.1946)	1.429
D5d	İnsanlar, Allah Tarafından Yaratıldığı İçin Doğaya Saygı Göstermelidir	3.8807 (1.1785)	3.7895 (1.1247)	0.027
D6a	İnsanlar, Çevreye Zarar Veren Gelişmeler Karşısında Çok Üzülürler	3.2459 (1.3088)	3.3778 (1.2451)	2.981
D6b	İnsanlar, Çevreyi Kendi Haline Bırakırlarsa, O Barış ve Uyum İçinde Olur.	3.5001 (1.2026)	3.3252 (1.1314)	1.707
D6c	Çevreyi Korumak İçin Ekonomik Büyümeye İhtiyaç Vardır.	3.5685 (1.2148)	3.5111 (1.3150)	2.210
D6d	İnsanların Hayatlarını Kurtaracaksa Medikal (Tıbbi) Testlerde Hayvanların Kullanılması Doğrudur.	3.4965 (1.0868)	3.5333 (1.1316)	0.641
D6e	En İyi Yaşam Koşullarının Sağlanması İçin Doğa İle Zorlu Bir Müc. Girişmek Gerekir.	2.9757 (1.2513)	2.6066 (1.2167)	3.485*
D6f	Ekonomik Büyüme Her Zaman Çevreyi Tahrip Eder.	3.1057 (1.1576)	2.6953 (1.1193)	4.296*
D7	Düşüncelerinize En Yakın Olan Durumu İşaretleyiniz	2.2065 (0.9019)	2.2982 (2.2982)	0.027
D8a	Doğayı korumak için daha fazla ödeme yapmaya hangi düzeyde isteklisiniz	3.5464 (1.0711)	3.7478 (0.8770)	12.728***

D8b	Doğayı Korumak İçin Daha Fazla Vergi Ödemeye Ne Derece İsteklisiniz	3.0935 (1.1772)	3.4912 (1.0746)	13.917***
D8c	Doğayı Korm. İçin Yaşam Standt.Yapılacak Kısıntıyı Kabul Etme Kons Ne Kadar Gönüllüsünüz	3.2112 (1.1396)	3.5664 (1.0596)	3.817*
D9a	Benim Gibi Birisinin Çevreye Yönelik Yapacağı Çok Az Şey Vardır.	3.3912 (1.2090)	2.0444 (1.0357)	32.206***
D9b	Daha Fazla Zaman ve Masraf Alsa Bile Çevre İçin Doğru Olan Şeyi Yaparım	3.7698 (0.9700)	4.1102 (0.7790)	12.186***
D10a	Bütün Radyoaktifler İnsanlar Tarafından Üretilir	2.9569 (0.8035)	2.4815 (0.9220)	14.698***
D10b	Antibiyotikler Virüsleri Değil, Bakterileri Öldürebilir.	3.0810 (0.7248)	3.1321 (0.8289)	4.496*
D10c	Astrolojide Bazı Bilimsel Gerçekler Vardır.	2.7653 (0.8098)	2.8261 (0.8335)	0.934
D10d	İnsanlık Bazı Hayvanların Erken Dönem Türlerinden Gelişmiştir.	1.9905 (0.9932)	1.5161 (0.7887)	6.186*
D10e	Bütün insan yapımı kimyasallar eğer bir kısmı yenirse kansere yol açabilir	2.9115 (0.7621)	2.7957 (0.8413)	8.363**
D11a	Eğer Birisi Herhangi Bir Miktar Radyoaktiviteye Maruz Kalsa, Sonuç Olarak Kesinlikle Ölür.	2.5853 (0.8061)	2.1524 (0.7818)	7.654**
D11b	Nükleer Bir Santralden Sızan Bir Miktar	3.2868 (0.6458)	3.2458 (0.6397)	7.654**

	Radyoaktif Atıklar Binlerce Yıl Teh. Olacaktır			
D11c	Sera Etkisi, Dünyanın Atmosferindeki Bir Delikten Kaynaklanır	2.7952 (0.8189)	2.2692 (1.0167)	15.218***
D11d	Her zaman Kömür, Petrol ve Gaz Kullanarak Sera Etkisine Yol Açırız	2.9542 (0.7114)	2.9327 (0.6273)	0.806
D11e	Bitkisel Gıdaların Yetiştir. Kul.Bütün Böcek İlaç.ve Kimyasallar İnsanda Kansere Yol Açar.	2.8608 (0.7391)	2.8205 (0.6900)	0.490
D11f	İnsanlık, Bitki ve Hayvan Türlerinin Ölmesinin Asıl Sebebidir	2.7681 (0.8665)	2.5678 (0.9009)	1.424
D11g	Türkiye’de Arabalar Kava Kirliliğine Ciddi Anlamda Yol Açmaz	1.9967 (0.8113)	1.9032 (0.7033)	0.221
D12a	Genellikle Arabaların Yol Açtığı Hava Kirliliği	3.7561 (0.9856)	3.7344 (0.9431)	0.247
D12b	Arabaların Yol Açtığı Hava Kirliliği;	3.6891 (0.9846)	3.6729 (0.8806)	2.985
D12c	Önümüzdeki On Yılda, Arabaların Yol Açtığı Hava Kir. Dolayı Şehirlerde Hast. Ne Gibi Bir Artış Göst. Düşünüyorsunuz	3.9049 (0.9000)	3.9244 (0.9035)	1.364
D13a	Genellikle, Nükleer Santraller;	4.2344 (1.0242)	4.0081 (1.1298)	4.064*
D13b	Nükleer Santraller	4.0757 (0.9767)	3.6446 (1.0635)	3.204*
D14a	Genellikle Endüstrinin Yol Açtığı Hava Kirliliği	4.1298 (0.9509)	3.9360 (0.8957)	1.361
D14b	Endüstrinin Yol Açtığı Hava Kirliliği	3.9897 (0.9498)	3.8175 (0.8523)	0.904

D15a	Genellikle, Tarımda Kullanılan Böcek İlaçları ve Kimyasallar;	3.7393 (1.0729)	3.6889 (1.1426)	0.185
D15b	Tarımda Kullanılan Böcek İlaçları ve Kimyasallar	3.7685 (1.0101)	3.7857 (0.8909)	6.866**
D16a	Genellikle, Akarsu ve Göl Kirliliği	4.1405 (0.9879)	4.1406 (0.9535)	0.043
D16b	Akarsu ve Göl Kirliliği;	4.0066 (0.9535)	3.9297 (0.8620)	0.467
D17a	Genellikle, Sera Etkisinin Yol Açtığı Dünya Isısındaki Artış;	4.2248 (0.9546)	4.3167 (0.8400)	0.382
D17b	Sera Etkisinin Yol Açtığı Dünya Isısındaki Artış;	4.1342 (0.9131)	4.0776 (0.8252)	2.184
D18a	Tercih etmeniz, aşağıdakilerden hangisi fikirlerinize en yakın olur?	0.1972 0.3981	0.1321 (0.3402)	18.151***
D18b	Aşağıdakilerden Hangisi Fikirlerinize En Yakın Olandır	0.1197 (0.3248)	0.026 (0.1587)	46.797***
D19a	Geri Dönüşüme Kazandı. Üzere ne Kadar Sık. Cam, Teneke, Plastik ve Gazt. Ayırmaya Çaba Sarf Edersiniz?			
D19b	Böcek İlacı ve Kimyasallar Kullanılmadan Yetiştirilen Sebze ve Mey. Sat. Al. İçin Ne Kadar Sıklıkla Çaba Sar Edersiniz?			
D19c	Ne Kadar Sıklıkla Ahlaki ve Çevresel Sebep. Dolayı Et Yemeyi Reddediyorsunuz?			

D19d	Ne Kadar Sıklıkla Çevresel Sebeplerden Dolayı Araba Kullanma Kısıtlamasına Gidersiniz?	3.7295 (1.1956)	3.5040 (1.2223)	0.179
D20	Temel Amacı Çevreyi Korumak ve Savunmak Olan Herhangi Bir Örgüte Üye misiniz?	6.6E-02 (0.2484)	0.2362 (0.4264)	134.037***
D21a	Çevresel Bir Sorun İle İlgili Dilekçe Yazdınız mı?	0.1533 (0.3605)	0.2778 (0.4497)	37.176***
D21b	Çevreci Bir Gruba Para Verdiniz mi?	0.2124 (0.4092)	0.1732 (0.3799)	4.594*
D21c	Çevresel Bir Sorunla İlgili Bir Protesto veya Gösteriye Katıldınız mı?	0.1160 (0.3204)	0.2266 (0.4203)	4.594*
D22	Allah'a Olan İnanıcınızın Ne Kadar Ol. Vurg. Aşğ. Durumlardan Size En Yak. Olanını İşaret.	2.0034 (1.7958)	1.4737 (1.3450)	39.689***
D23	Yaşadığınız Yeri Tarif Eder misiniz?			
D24	Aşağıdakilerden Hangisi Evinizi En İyi Şekilde Betimler?			
D25	Aşağıdakilerden Hangisi Evinizin Isınma Masraflarını Belirler?			
D26	Kışın Ortasında, Ne Kadar Sıklıkla Evin Dışında Olduğunuzda Isıyı Düşürür veya Kesersiniz?	2.4276 (1.3483)	2.6905 (1.5567)	8.092**
D27	Kısa bir süre için odanın dışına çıktığımızda ne sıklıkla			

	işıkları kapatırsınız?			
D28	Hanehalkı Olarak, Kullanılan Su Miktarına Göre mi Para Ödüyorsunuz?	1.1667 (0.4011)	1.1172 (0.3229)	7.884**
D29a	Önümüzdeki 20 Yıllık Süre İçinde, Petroldeki Kıtlık Ülkelerin en Ciddi Sor. Ars. Yer Alacaktır	1.7108 (0.7439)	1.7965 (0.6835)	1.694
D29b	Önümüzdeki 20 Yıl İçinde, Sera Et.Yol Açt. Dünya Isısındaki Art. Ülkelerin En Ciddi Sorunu Olacaktır	1.7754 (0.6539)	1.6174 (0.6009)	0.363
D30a	Halkın Daha Az Enerji Harcaması İçin Kampanyalara Daha Fazla Ödenek Ayrılabilir?	4.0824 (1.0287)	4.2542 (1.0475)	0.099
D30b	Halkın Daha Az Enerji Har. İçin Önümüzdeki 10 yılda Enerji Vergisi Getirilmelidir?	2.6793 (1.5028)	3.1466 (1.4935)	0.210
D30c	Enerji Tasarrufu İçin Ev Sahp. Evlerini Daha İyi İzole Etmesi Amc. Bağışlar Yardımlar Yapılabil.	3.8435 (1.2509)	3.8291 (1.2268)	0.037
D30d	Enerji tasarrufu için, evlerde kullanılan enerji miktarı sınırlandırılmalıdır.	3.1690 1.4899	2.9583 1.5141	0.408
D31	(Araba Sahibi İseniz veya Değilseniz) Haf. Kaç Gün Araba Motosiklet veya Motorlu Araç Kulla.			
D32	Aile Üyeleriniz Düzenli Olarak Kendi Araba, Motosiklet veya Motorlu Araç Kullanır mı?			
D33a	Son Beş Yıl İç. Kend.	1.6698	1.4919	16.047***

	Araba Aldınız mı veya Başkasına Motorlu Araç Seç.Yard. Oldunuz mu?	(0.4706)	(0.5020)	
D33b	Motorlu Araç Alırken Çev. Zarar Vermeyen Mod. Olması Sizin İçin ne Kadar Önemlidir?	2.9963 (1.4146)	3.3884 (1.1928)	5.968*
D34b	Ev dışın. iş yapıp okula gidiyorsanız iş yerinizin veya okul. evinize olan uzaklığı ne kadardır			
D34c	İşyerinize veya Okulunuza Nasıl Gidersiniz?			
D34d	(İşyerinize veya Okula Kendi Arab. Gidiyorsanız) Eğer ki İşe veya Okula Giderken Arb. Kullanmayacaksınız Hangi Ulaşım Arac. Kul.			
D35	Gıda Alışverişlerinizi Yaparken Hangi Ulaşım Aracınızı Kullanırsınız?			
D36	Çevre İçin, Diğer İns. Karşılaştığında Araba Kul. Sınırlandırmada ne Kadar Çaba Sarf Edersiniz			
D37	Önümüzdeki 20 yıl içinde trafik gürültüsü ülke. en ciddi sorunları arasında yer alacaktır.”			
D38a	İnsanların araba kullanmasını sınırlandırmak için kampanyalara daha fazla para ayırmalıdır.	3.5933 (1.2439)	3.4298 (1.2335)	0.039
D38b	Gelecek 10 yılda her	2.5051	2.4746	0.32

	yıl içinde araba kullanımını sınır. amacıyla petrol vergileri arttırılmalıdır.	(1.4745)	(1.4365)	
D38c	Arabalar çev. özel vergilerin konması ve kamusal ulaşım araç. gelişmesi için paraların ay. Gereklidir	3.7004 (1.3277)	3.8039 (1.2026)	8.834**
D38d	İnsanların araba kullanımını sınır. amacıyla alınabilecek petrol ve dizel miktarı azaltılmalıdır.	2.7339 (1.4199)	2.3826 (1.4484)	4.606*
D39	Alışveriş yapmadan önce ürünlerin sat. ve paket. kullanılan malz. miktarına ne derecede dikkat ed.			
D40	Geçen ay içinde, bir şeyi çok sarılmış veya paketlenmiş diye satın almadığınız oldu mu?	1.8638 (0.3433)	1.8496 (0.3591)	0.648
D41	Bazı ev atıkları (cam, kağıt, teneke, plastik vb) dönüştürülebilir. Bul. alanda, bütün mater. geri dönüş. kazan. üzere, ev. düzenli toplanıyor mu?	1.8535 (0.3538)	1.8095 (0.3942)	5.967*
D42	Aşağıdaki durumların ne derece doğru olduğunu düşünüyorsunuz?	3.1447 (0.7224)	3.1890 (0.7980)	5.802*
D43a	İnsanların daha az artık üretmesine yönelik kampanyalara daha fazla para ayırmalıdır.	3.8668 (1.1740)	4.2222 (0.9923)	3.597*
D43b	Hane halkından, üreteceği atıkları için daha fazla vergi alınmalıdır.	2.4914 (1.4869)	2.7983 (1.4177)	4.721*
D43c	Alıcılar için daha	4.1801	4.3033	0.165

	pahalı olsa da ürün. paketlenildiği mad. türü ve miktarı kont. edilmelidir.	(1.0761)	(1.0671)	
D44	Ürünü seç. satın al. karar vermeden ne kadar sık. onun çevreci bir markaya sahip ol. Dik. edersiniz?	2.2582 (0.9976)	2.6160 (0.9901)	4.049*
D45	Bir ürünü seçerken, çevreci markaları görürseniz, ona ne derecede inanırsınız?			
D46a	Çevreye zarar verilmemesi yönündeki kampanyalara daha fazla para ayrılmalıdır.	4.0983 (1.1222)	4.2314 (0.9107)	5.167*
D46b	10 içinde, her yıl çev. zarar veren ürün. vergiler koyarak, halkın bun. sat. al.ve kul.engellenmelidir.	3.7551 (1.3077)	4.1525 (1.1065)	12.528***
D46c	İnsanların çev. zarar vermelerini engel. için sert yaptırımları olan çevresel kurallar çıkartılmalıdır.	4.1959 (1.0482)	4.3730 (0.9186)	3.697*
D47	Diğer insanlarla karşılaş. çev. açısından doğru ol. yapmak için ne kadar çaba sarf edersiniz?	3.7672 (0.9819)	4.2698 (0.7941)	10.847***
D48	Çevreyi korumak için kuralların belirlen. nihai sözün kimde olması gerektiğini düşünüyorsunuz?			
D49	AB'ye üye ülkeler ile karşılaş. ülkemizin çev. Kor. için ne kadar çaba sarf etmesi gerekir?	1.6423 (0.8562)	1.5656 (0.8130)	0.628
D50	Eğer AB üyesi ülkeler			

	aynısını yapacaksa, ülk. de çev. Kor. için özel kural. yürürlüğe koymalıdır.”			
--	---	--	--	--

BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırmaya katılanların illere göre dağılımı genel kamuoyu ve Çevre Bakanlığı çalışanları açısından karşılaştırıldığında, genel kamuoyunun oransal olarak illere göre dağılımı ile Çevre Bakanlığı çalışanlarının oransal olarak illere göre dağılımı birbirine oldukça benzedir. Ankara'da Çevre Bakanlığı çalışanlarının oransal olarak oldukça fazla olması, Çevre İl Müdürlüğünün yanı sıra, Çevre Bakanlığı merkez örgütünün de Ankara örneklemini içinde yer almasından kaynaklanmıştır.

Genel Kamuoyu ve Çevre Bakanlığı Çalışanları Karşılaştırması

Türkiye çevresel eğilimler araştırması verileri genel olarak değerlendirildiğinde, genel olarak toplumun ve Çevre Bakanlığı çalışanlarının çevresel eğilimleri açısından son derece ilginç sonuçlar elde edilmiştir. Genel karşılaştırma sonuçları Tablo 7'de verilmiş olmakla birlikte, karşılaştırma sonuçları birkaç başlık altında irdelenebilir. Buna göre, elde edilen verilerin sonuçlarına çevresel eğilimlerden önce toplumun genel nitelikleri açısından bakıldığında, toplumun genel ekonomik politika hakkındaki eğilimleri, dinsel konulardaki eğilimleri, bilim ve teknoloji konularındaki eğilimleri dikkat çekicidir.

Türkiye kamuoyunun genel toplumsal eğilimleri şu şekilde değerlendirilebilir. Bu bağlamda ilk ele alınan konu yanıtlayıcıların çocuklarını nasıl yetiştirmek istediklerine ilişkin eğilimleridir. Genel kamuoyu düzeyinde ve Çevre Bakanlığı çalışanları düzeyinde yanıtlayıcıların çocuklarını itaatkâr olmaktan çok kendilerini düşünmek eğiliminde oldukları gözlenmiştir. Bu veriye göre katılımcıların, genel demokratik eğilimlerin de bir göstergesi olarak kabul edilebilecek olan çocuklarını yetiştirmek konusunda daha fazla demokratik eğilimler içinde olduklarını belirtmek mümkündür. Bu durum bir toplumda demokratik toplumsal eğilimlerin ilk ortaya çıkış noktasını işaret etmesi açısından ve ayrıca çevreye duyarlı kuşakların ancak özgüven sahibi bireylerden oluşması açısından önemlidir.

Devletin ekonomideki rolü açısından eğilimlere bakıldığında ise, genel olarak yanıtlayıcıların özel teşebbüsün ülkenin ekonomik sorularının çözümünde en iyi yol olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Buna karşın gelir dağılımı dengesizliğinin giderilmesinde, özel sektörden çok devletin işlevine ağırlık verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu durumu uzun yıllardan beri devletin ekonomide çok ağırlıklı olduğu Türkiye’de, toplumun özel sektöre güveni açısından kayda değer bir durum olarak değerlendirilmek mümkündür. Ancak toplum özel sektörün ekonomideki rolüne ilişkin olarak sorulan daha ayrıntılı sorularda, özel sektörün rolüne daha kuşkucu bakabilmektedir. Örneğin gelir dağılımı dengesizliğinin giderilmesinde katılımcılar özel sektörden çok devletin ağırlıklı olması gerektiğini düşünmektedirler. Bu durum daha sonra ayrıntılı olarak tartışılacağı gibi, çevreye ilişkin kararların alınmasında devletin mi, bireysel girişimin mi yoksa toplumun mu öncelikli olması gerektiği yönündeki görüşün ortaya çıkmasını sağlaması açısından önemlidir. Bu bağlamda toplumda bireysel girişime önem ve öncelik verilmesi yönünde belirgin bir görüş ortaya çıkmış olmakla birlikte; halen özel girişime karşı önemli ölçüde kuşkunun var olduğunu belirtmek olasıdır.

Türkiye’nin içinde bulunduğu duruma ilişkin olarak katılımcıların algılama ve eğilimleri dikkate alındığında ilginç bir durum ortaya çıkmaktadır. Türkiye’nin en önemli önceliğinin ne olduğuna ilişkin olarak, genel kamuoyu eğilimi ile Çevre Bakanlığı çalışanlarının eğilimleri arasında önemli bir farklılık ortaya çıkmaktadır. Genel kamuoyu ağırlıklı olarak Türkiye’nin en önemli önceliğini “hükümet kararlarında halka daha fazla söz hakkı tanımak” olarak ifade ederken iken, Çevre Bakanlığı çalışanları Türkiye’nin en önemli önceliğini “ulusal düzeni sürdürmek” olarak ifade etmiştir. Genel kamuoyuna göre, en yoğun olarak tercih edilen ikinci en önemli öncelik de “hükümet kararlarında halka daha fazla söz hakkı tanımak” olarak ortaya çıkmıştır. Çevre Bakanlığı çalışanları açısından ikinci en önemli öncelik “hükümet kararlarında halka daha fazla söz hakkı tanımak” olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre genel kamuoyu açısından birinci ve ikinci en önemli öncelik hükümetin karar alma süreçlerine katılmak yani demokrasi talebi iken, Çevre Bakanlığı çalışanları açısından ulusal düzeni sürdürmek en önemli öncelik olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak bundan daha ilginç olanı, ulusal düzeni sürdürme talebi genel kamuoyu açısından ne birinci derecede öncelik, ne de ikinci derecede önceliklidir. Bu durumun sosyolojik ve siyasal yorumu şu şekilde olabilir. Ulusal düzeni sürdürme eğiliminin, kamu bürokrasisi tarafından en önemli öncelik olarak belirlenmiş olduğu halde, genel kamuoyu tarafından önemli bir öncelik olarak belirlenmemiş olmasının nedeni şöyle açıklanabilir. Ya gerçekte böyle sorun

yoktur, ancak kamu bürokrasisi bu sorunu kendi varlığına ve devlet yönetimindeki ağırlığına bir gerekçe yaratmak için abartmaktadır ya da gerçekten ulusal düzenin sürdürülmesi ciddi ve öncelikli bir sorundur, ancak kamuoyu böyle bir sorunun ciddiyetinden haberdar değildir. Ancak her iki durumda da Türkiye'nin öncelikleri açısından, genel kamuoyu eğilimleri ile Çevre Bakanlığı çalışanlarının (bürokrasi) eğilimleri arasında önemli bir fark olduğu ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin politika öncelikleri açısından genel kamuoyu eğilimleri ile kamu bürokrasisinin eğilimleri arasında böyle bir farklılaşmanın ortaya çıkmış olması, siyasal ve toplumsal meşruiyet ve toplumun gelecek perspektifi açısından başlı başına üzerinde durulması gereken bir sorun olarak algılanmalıdır. Bu durum bütün sosyo-politik konularda olduğu gibi çevresel konularda da toplum ile çevre bürokrasisi arasında belirgin bir gündem kaymasının bir ilk işareti olarak ifade edilebilir.

Bilime, bilimsel düşünceye verilen önem açısından da genel kamuoyu eğilimleri ile Çevre Bakanlığı çalışanlarının eğilimleri arasında belirgin bir fark olduğu ortaya çıkmaktadır. Genel olarak, genel kamuoyunun bilime ve bilimsel düşünceye olan inançları Çevre Bakanlığı çalışanlarından daha fazladır. Buna göre, çok ilginç olarak genel kamuoyu, % 84'ü yüksek öğrenim görmüş olan Çevre Bakanlığı çalışanlarından daha fazla oranda, duygu ve inançlarından daha çok bilime inandığını ifade etmişlerdir. Bilimsel bir eğitim almış ve bilime inanması beklenen Çevre Bakanlığı çalışanları arasında bilimden çok, duygu ve inançlarına inananların sayısının fazla olması son derece ilginç ve dikkat çekici ve manidar bir durumdur. Diğer yandan Çevre Bakanlığı çalışanları, bilimsel bilginin sonucunda ortaya çıkan sonuçlar açısından bilime, genel kamuoyuna göre daha fazla güvenmektedirler. Buna göre, Çevre Bakanlığı çalışanları bilimin temel ilkeleri açısından bilime kuşku ile bakarlarken, bilimin sonuçları, daha çok teknoloji açısından bilime daha fazla güvenmek eğilimindedirler. Bu durum dinsel eğilimlerin farklılaşması açısından da desteklenmektedir. Genel olarak katılımcılar arasında tanrısal inanç oranı çok yüksektir. Ancak genel olarak karşılaştırıldığında, Çevre Bakanlığı çalışanları arasında dinsel tanrısal inançları güçlü olanların oranı genel kamuoyuna göre daha fazladır. Buna karşın tanrıya inanmayanların oranı Çevre Bakanlığı çalışanları arasında genel kamuoyuna göre daha az hatta yok düzeyindedir. Buna göre, Çevre Bakanlığı çalışanları genel kamuoyuna göre daha dindar ve muhafazakâr bir düşünce yapısına sahiptir denilebilir. Bu durum çevre bürokrasisinin tüm çevresel ve toplumsal sorunlara hangi perspektiften ve nasıl baktığını göstermesi açısından son derece önemlidir.

Çevresel eğilimler açısından değerlendirildiğinde ise genel olarak Çevre Bakanlığı çalışanlarının çevresel konularda beklenebileceği gibi daha bilinçli ve duyarlı oldukları görülmektedir. Ancak çevresel duyarlılığa ilişkin bazı özel konularda örneğin hayvan hakları konusunda, insanların sahip olduğu haklara hayvanların da sahip olması gerektiği görüşü genel kamuoyu düzeyinde yarı yarıya desteklenirken, Çevre Bakanlığı çalışanları düzeyinde bu görüşü desteklemeyenlerin oranı destekleyenlerin oranından daha fazladır. Bu da, bir derin çevrecilik akımı olarak çevreciliğin özel bir formu olan hayvan hakları konusunda Çevre Bakanlığı çalışanlarının yeterince duyarlı olmadıklarını göstermektedir.

Araştırmaya katılanlar çevresel sorunların çözülmesi için genel olarak özveride bulunmaya hazır olduklarını ifade etmişlerdir. Ancak özveride bulunmanın biçimi söz konusu olduğunda farklı eğilimler ortaya çıkmaktadır. Genel olarak katılımcılar, daha az enerji kullanımı, daha az araç kullanımı, ısı yalıtımı, küresel ısınmanın önlenmesi gibi farklı çevresel sorunların çözülmesi için ödemede bulunmaya hazır olduklarını ifade etmişlerdir. Ancak, söz konusu çevresel sorunların çözülmesi için daha fazla vergi toplanması konusunda, Çevre Bakanlığı çalışanları düzeyinde katılımcıların istekli oldukları görünürken, genel kamuoyu düzeyinde katılımcıların fazla istekli olmadıkları görülmektedir. Bunun sosyolojik nedeni ise, genel kamuoyu düzeyinde katılımcılar ödedikleri vergilerin amaca uygun kullanımı konusunda kuşku duyduklarından dolayı daha fazla vergi ödenmesini desteklemezken; Çevre Bakanlığı çalışanları düzeyinde katılımcılar toplanan vergilerin önemli bir kısmının kamu bürokrasisi (Çevre Bakanlığı) tarafından kullanılacak olmasından dolayı bu düşüncüyü destekliyor olabilirler.

Hava kirliliğinin önlenmesi, küresel ısınmanın önlenmesi gibi çevresel sorunların azaltılması ya da çözümlenmesi için daha az araç ve enerji kullanılması ve yaşam standartlarının düşürülmesi gibi konularda genel olarak katılımcılar istekli görünürken, özellikle Çevre Bakanlığı çalışanları genel kamuoyuna göre daha az istekli görünmektedirler.

Çevre Bakanlığı çalışanları, nükleer enerji ve riski, küresel ısınma, ozon tabakası, biyo-teknoloji, akarsu ve göl kirliliği, böcek ilaçları gibi daha özel ve teknik bilgi gerektiren konularda beklenebileceği gibi daha fazla düzeyde bir bilgi ve bilince sahiptirler.

Çevresel konulardaki düzenlemelere ilişkin olarak araştırmaya katılanlar genel olarak, çevresel konulardaki düzenlemelerin vatandaşların kararlarına

bırakılması yerine, devletin koyduğu yasal düzenlemelerden yana bir tavır içindedirler. Ancak bu konudaki devletçi eğilim Çevre Bakanlığı çalışanları arasında, genel kamuoyuna göre daha güçlüdür. Çevre Bakanlığı çalışanları özellikle, çevresel düzenlemelerin iş adamlarına bırakılması düşüncesine karşı son derece olumsuz bir yaklaşım içindedirler. Çevresel düzenlemeler konusunda önceliğin hangi otoriteye verilmesi gerektiği konusunda da dikkat çekici bir durum ortaya çıkmaktadır. Çevresel konular açısından Avrupa Birliği ile ilişkilere bakıldığında, katılımcıların genel olarak çevresel konularda Avrupa Birliğinin çevre konusundaki standartlarına uyulması ve bunun için çaba harcanması gerektiği görüşünde oldukları görülmektedir. Ancak, katılımcıların bu uyum sağlanırken Avrupa Birliğinin belirlediği kararlara öncelik verilmesi konusunda isteksiz oldukları görülmektedir. Bu bağlamda çevre konusundaki kararların alınmasında son sözün kimde olması gerektiğine ilişkin olarak, Avrupa Birliğine, iş adamlarına, çevrecilere karşı bir güvensizlik var iken, ulusal parlamentoya bir önem ve öncelik atfedilmektedir. Bunun da genel olarak siyasi egemenlik kavramı ile ilişkili olduğu söylenebilir. Katılımcıların genel olarak Avrupa Birliği ile ilişkilerde ulusal egemenlikten ödün vermemek adına Avrupa Birliğinin karar alma süreçlerinde yer almasına sıcak bakmadıkları sonucuna ulaşılabilir. Bu bulgu çevresel ve ekonomik konularda ülke düzeyinde karar alma süreçlerinde de devlete önem ve öncelik verilmesi gerektiği bulgusu ile paralellik göstermektedir.

Tüm veriler genel olarak değerlendirildiğinde ise, katılımcılar genel olarak çevresel konularda bir duyarlılık ifade etmektedirler. Ancak, çevresel duyarlılığın gerektirdiği sorumluluk söz konusu olduğunda katılımcılar, çevresel konulara ilişkin sorumluluğun kendilerinde değil başkalarında (örneğin devlet, işadamları gibi) olduğu durumlarda son derece duyarlı ve istekli iken; sorumluluğun doğrudan kendilerinde olması gerektiği durumlarda yeterince duyarlı ve istekli görünmemektedirler. Bu durum özellikle Çevre Bakanlığı çalışanları için daha fazla geçerlidir. Bu da göstermektedir ki, Türk toplumu açısından çevresel duyarlılık daha bilgilene düzeyinde olup, henüz bilinçlenme ve eylem düzeyinde değildir.

Ayrıca genel toplumsal eğilimler açısından veriler genel olarak değerlendirildiğinde, toplumda oldukça dikkate değer ölçüde bir demokratik talep ve eğilim olduğu görülmektedir. Bununla birlikte toplumun, söz konusu taleplerin gerçekleştirilmesi boyutunda çok fazla girişimde bulunmaya istekli olmadığı; bunun yerine, bir yandan özellikle vergi ile ilgili düzenlemeler söz konusu olduğunda devlete güvenmezken, diğer yandan sorumluluğu özellikle devlete bırakma eğiliminde olduğu görülmektedir.

Sorumluluğu vatandaşların ve girişimcilerin iradelerine bırakmak yerine devletin koyduğu yasal düzenlemelere bırakmak yönündeki devletçi eğilim genel olarak etkisini halen sürdürmekle birlikte, söz konusu eğilim Çevre Bakanlığı çalışanları arasında çok daha güçlüdür.

Genel Değerlendirme

Türkiye’de çevresel toplumsal değerler araştırmasının araştırma sonuçları Tablo 6’da gösterilmiştir. Belirlenen bağımsız değişkenlerin (yaş, cinsiyet, oturulan yer, eğitim düzeyi, meslek, gelir düzeyi ve oturulan yerde bulunma süresi) çevresel değerler üzerindeki etkisini test etmek amacıyla çoklu regresyon testi uygulanmıştır. Öncelikle test sonuçları göstermektedir ki çevreciliğin üç boyutu; çevresel dünya görüşü: 3.921, çevresel kaygı: 3.890 ve çevresel taahhüt: 3.217 farklı olarak yapılanmıştır. Çevreciliğin üç farklı boyutundaki ortalama değerler istatistiksel olarak birbirinden farklıdır. Çevresel dünya görüşü boyutu çevreciliğin en temel ve yaygın formu olduğu için en yüksek ortalama değere (3.921). Çevresel kaygı boyutu ise çevreciliğin orta düzeydeki formu olarak tanımlanmıştır ve orta düzeyde ortalama değere (3.890) sahiptir. Çevresel taahhüt boyutu ise çevreciliğin en özellikli ve daha derinlikli bir bilgilenme ve bilinçlenme gerektiren formu olarak daha sınırlı düzeyde desteklenmiş ve ortalama değer çevreciliğin diğer formlarına göre en düşük değeri almıştır (3.217).

Yanıtlayıcılar kendilerine yöneltilen çevresel dünya görüşü ile ilgili sorulara -çevresel kaygı ve çevresel taahhüt sorularına verilen yanıtlar ile karşılaştırıldığında- en yüksek olumlu yanıtları vermişlerdir. Buna göre çevresel dünya görüşü ile ilgili sorular yanıtlayıcıların çoğunluğu tarafından en yüksek düzeyde desteklenmiştir. Bu sonuç, çevresel dünya görüşü boyutunun çevreciliğin en temel ve yaygın formu olarak değerlendirilebilir. Yanıtlayıcılar çevresel kaygı ile ilgili sorulara -çevresel dünya görüşü ve çevresel taahhüt sorularına verilen yanıtlar ile karşılaştırıldığında- orta düzeyde olumlu yanıtlar vermişlerdir. Bu sonuç, çevresel kaygı boyutunun çevreciliğin orta düzeydeki formu olarak değerlendirilebilir. En son olarak, yanıtlayıcıların en azı -çevresel dünya görüşü ve çevresel kaygı ile ilgili sorulara verilen yanıtlar ile karşılaştırıldığında- çevresel taahhüt ile ilgili sorulara yüksek düzeyde olumlu yanıt vermişlerdir. Başka bir deyimle, çevresel taahhüt ile ilgili sorular yanıtlayıcılar tarafından en az düzeyde desteklenmiştir. Bu sonuç, çevresel taahhüt boyutunun çevreciliğin en özellikli ve daha yüksek düzeyde bilgilenme ve bilinçlenme gerektiren formu olduğu ve bundan dolayı en az yaygın ve en az düzeyde desteklendiği şeklinde değerlendirilebilir.

Belirtilen bağımsız değişkenlerin çevreciliğin üç boyutu üzerindeki etkileri incelendiğinde şu bulgulara ulaşılmıştır. Regresyon analizi sonuçları göstermektedir ki belirtilen bağımsız değişkenlerin çevrecilin üç boyutu üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlıdır; çevresel dünya görüşü (F=2.098), çevresel kaygı (F=2.110), çevresel taahhüt (F=2.993). Başka bir deyişle belirlenen bağımsız değişkenler, çevresel değerlerin anlaşılmasında (tahmin edilmesinde) ön kestirimde bulunmamıza yardımcı olabilir. Ancak, her bir bağımsız değişkenin, çevresel değerlerin her bir boyutu üzerindeki etkisine ayrı ayrı bakıldığında çok fazla istatistiksel olarak anlamlı bir etki görülmemektedir. Çevresel dünya görüşü boyutunun regresyon analizi sonuçları göstermektedir ki sadece oturlan yer değişkeni çevresel dünya görüşü üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahiptir. Buna göre yaşanılan yer büyüdükçe çevresel dünya görüşü boyunun yükselme olasılığı da artmaktadır. Başka bir deyişle, küçük kentte yaşayanlar kırsal alanda yaşayanlara göre ve büyük kentte yaşayanlar küçük kentte yaşayanlara göre daha yüksek çevresel dünya görüşüne değerine sahiptirler. Diğer bağımsız değişkenlerin çevresel dünya görüşü üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi görülmemiştir. Bu göstermektedir ki cinsiyet açısından, gelir düzeyi açısından, eğitim açısından, yaş açısından, meslek açısından ve oturlan süre açısından istatistiksel olarak anlamlı bir çevresel dünya görüşü farklılığı yoktur.

Çevresel kaygı boyutunun belirlenen bağımsız değişkenler açısından farklılaşmasına bakıldığında, istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülür. Buna göre yaş, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, cinsiyet oturlan yer, oturlan süre ve meslek açısından çevresel kaygı boyutunda bir farklılaşma yoktur.

En son olarak, çevresel taahhüt boyutunun belirlenen bağımsız değişkenler açısından farklılaşmasına bakıldığında eğitim düzeyi ve meslek değişkenlerinin, çevresel taahhüt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülür. Bu göstermektedir ki eğitim düzeyi yükseldikçe çevresel taahhüt boyutu değerleri de yükselmektedir. Aynı şekilde mesleki statü yükseldikçe çevresel taahhüt boyutu değerleri de yükselmektedir. Bu bağlamda eğitim ile mesleki statü arasında karşılıklı etkileşim ilişkisinden söz etmek mümkündür. Başka bir deyişle yüksek mesleki statüye sahip olmak yüksek eğitim düzeyine sahip olmayı getireceğinden, mesleki statü ve eğitim birlikte çevresel taahhüt boyutu üzerinde etkili olabilir. Bunun dışındaki diğer bağımsız değişkenlerin çevresel taahhüt boyutu üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi görülmemiştir.

SONUÇ

Çevresel değerler üzerine yapılan araştırmalar batılı ülkelerde yaygın olmasına rağmen batı dışı ülkelerde çok fazla yaygın değildir. Bu araştırma büyük bir olasılıkla Türkiye’de ulusal düzeyde gerçekleştirilen ilk araştırmadır. Söz konusu araştırma 2003 yazında Türkiye genelini kapsayan bir örneklem üzerinde uygulanmıştır. Araştırma çevresel politika, çevresel bilgilenme, çevresel sorunlar, hava, su, toprak kirliliği, radyasyon, enerji ve enerji kullanımı gibi bir çok çevresel konuyu kapsamaktadır.

Çevresel değerler üzerine gerçekleştirilen daha önceki araştırmalar yaş, eğitim düzeyi, cinsiyet, meslek, gelir düzeyi, oturlan yer ve oturlan süre gibi değişkenleri çevresel değerlerin açıklanmasında açıklayıcı değişkenler olarak tarif etmişlerdir. Ancak önceki araştırmalarda tarif edilen değişkenlerin etkisi farklı araştırmalarda, genellikle örneklem yapısına bağlı olarak çelişkili sonuçlar vermiştir. Bundan dolayı bu araştırmada da söz konusu değişkenler bu araştırmada bağımsız değişken olarak tanımlanmıştır.

Araştırma bulguları belirtilen bağımsız değişkenlerin çevreciliğin çevresel dünya görüşü boyutu ve çevresel kaygı boyutunda farklılık yaratıcı bir etkisinin olmadığını göstermiştir. Sadece oturlan yer değişkeninin çevresel dünya görüşü üzerinde bir etkisi vardır ve büyük kentte yaşayanlar küçük kentte ve kırsal alanda yaşayanlara göre daha yüksek düzeyde bir çevresel dünya görüşü değerine sahiptirler. Bunun dışında eğitim düzeyi yükseldikçe ve mesleki prestij yükseldikçe çevresel taahhüt boyutundaki değer artmaktadır.

Türkiye geneli açısından söz konusu bulgulara bakıldığında çevreciliğin farklı toplumsal ve demografik konumlanışlar açısından çok büyük bir farklılık göstermediği, başka bir deyişle tüm farklı toplumsal farklılaşmaların aynı düzeyde çevresel duyarlılığa (ya da duyarsızlığa) sahip olduğu söylenebilir. Bunda, genel olarak eğitim düzeyinin düşük olmasında dolayı çevresel sorunların ne kadar yıkıcı olabileceği konusunda bilgi birikimin olmaması etkili olmuş olabilir. Ayrıca söz konusu bulgu çevresel değerler konusunda daha önce yapılan araştırma bulguları ile karşılaştırıldığında; önceki araştırmalarda da söz konusu demografik değişkenlerin etkileri konusunda çelişik sonuçların ortaya çıktığı görülmüştü. Bu bağlamda, bu araştırma bulgularına göre belirlenen demografik değişkenler ile çevresel değerler arasında çok fazla belirgin farklılaşma ilişkisinin ortaya çıkmamış olması şaşırtıcı olmayacaktır.

Araştırmada sonuçlarına göre ayrıca, çevresel değerler araştırmalarına ilişkin olarak teorik, kavramsal, örneklem ve çok boyutluluk sorunlarını yeniden ele almak gerekir. Kavramsallaştırma ve çok boyutluluk çevresel değerler araştırmalarının en önemli yönetsel sorunları arasında yer almaya devam etmektedir. Erken dönem çevresel değerler araştırmaları çevresel değerleri tek boyutlu bir kavram olarak kavramsallaştırmışlardır. Daha sonra yapılan çalışmalarda bu kavramın çok boyutlu olarak kavramsallaştırılması gereği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda bu çalışmada da çevresel değerler çok boyutlu olarak kavramsallaştırılmıştır. Bu araştırmada “çevresel dünya görüşü,” “çevresel kaygı” ve “çevresel taahhüt” çevreciliğin boyutları olarak tanımlanmıştır. Daha önce bu makalenin yazarı tarafından kurgulanan, gerçekleştirilen ve geçerlilik ve güvenilirliği test edilen üç boyutlu çevresel değerler indeksi bu araştırma sonuçlarına göre geçerlilik ve güvenilirlik açısından bir kez daha test edilmiş ve ölçütün geçerli ve güvenilir olduğu görülmüştür. Araştırma sonuçları ayrıca çevreciliğin farklı boyutlarının farklı düzeyde yaygınlığa sahip olduğunu göstermiştir. Çevreciliğin en yaygın formu olan çevresel dünya görüşü formu en yüksek ortalama değere (3.921), çevreciliğin orta düzeyini temsil ettiği varsayılan çevresel kaygı boyutu orta düzey ortalama değere (3.890) ve çevreciliğin en az yaygın olan formunu temsil ettiği varsayılan çevresel taahhüt formu en düşük ortalama değere sahiptir (3.217).

Buna göre Türk toplumu çevresel değerler (çevrecilik) açısından değerlendirildiğinde, Türk toplumunda çevreciliğin en temel ve yaygın formu olarak tanımlanan “çevresel dünya görüşü” formunun en yaygın çevrecilik formu olduğu görülür. Buna karşın çevreciliğin en özellikli formu olarak tanımlanan “çevresel taahhüt” formu ise, çevreciliğin en az kabul gören formu olduğu ifade edilebilir. Türk toplumunu bu konumuna küresel çevrecilik açısından bakıldığında, toplumun çevresel sorunların çözümünü konusunda taahhüt, girişim ve eylemde bulunmak yerine daha çok sosyo-ekonomik gelişme ile çevresel kaygılar arasında tercih yapmak ile karşı karşıya olduğu ve mutlaka tercih yapmak gerekirse çevresel kaygıları değil ekonomik gelişme kaygılarını tercih etmek durumunda olduğunu belirtmek mümkündür.

SUMMARY

The research on environmental attitudes is common in the Western developed countries; however it is not so common in the non-western countries. This present environmental attitude study is the first nation wide study accomplished in Turkey. This research has been accomplished in

Turkey in the summer of 2003. The research includes environmental issues such as environmental politics, environmental knowledge, environmental degradation, environmental pollution, energy usage etc.

The research deals with the theoretical, conceptual, sampling and dimensionality problems of environmental attitude research. The conceptualization and dimensionality of environmental attitudes are one the important problems of the environmental attitude research. Early environmental attitude studies conceptualized environmental attitudes as uni-dimensional. However, critics of these studies identified the multi-dimensionality. After that the research on the environmental attitudes identified multi-dimensionality of the concept. In this study, following the early multi-dimensional conceptualizations, the environmental attitudes conceptualized as a three dimensional concept; “environmental worldview,” “environmental concern” and “environmental commitment.” Test results confirmed this multi-dimensionality. Moreover, mentioned test results also identified that “environmental worldview.” The variation of the environmental values identifies that environmental worldview is basic and common form of environmentalism (3.921); environmental concern is moderate form of environmental values (3.890) and environmental commitment is most specific form of environmentalism (3.217).

Depending on sampling models the early research has been indicated that impacts of independent variables such as age, education, gender, occupation, income, residence and duration of residence are contradictory. Therefore, impacts of independent variables have been hypothesized that socio-demographic variables have no significant impact on basic and common form of environmental attitudes (worldview and concern) and the environmental commitment as more specific form of environmental attitudes (environmentalism) related to education. The test results supported to the hypothesized model that education and occupation have significant impact on environmental commitment: Highly educated respondents and highly prestigious occupants have more environmental commitment scores than that of lower educated and lower occupant counterparts.

KAYNAKÇA

- ALBRECHT, Don, Gordon BULTENA, Eric HOIBERG ve Peter NOWAK
1982 “Measuring Environmental Concern: The New Environmental Paradigm Scale.” **Journal of Environmental Education**. 13(3):39-43.
- ARCURY, Thomas A.
1990 “Environmental Attitude and Environmental Knowledge.” **Human Organization**. 49(4):300-4.
- ARCURY, Thomas A. and Timothy P. JOHNSON
1987 “Public Environmental Knowledge: A Statewide Survey.” **Journal of Environmental Education**. 18:31-37.
- BOWMAN, James S.
1977 “Public Opinion and Environment: Post-Earth Day Attitudes Among College Students” **Environment and Behavior**. 9(3):385-395.
- BUTTEL, Frederick H.
1978 “Environmental Sociology: A New Paradigm?” *The American Sociologist*. 13:252-256.
- BUTTEL, Frederick H. ve William L. FLINN.
1974 “The structure of support for the Environmental Movement, 1968-1970.” **Rural Sociology**. 39(1):56-69.
- BUTTEL, Frederick H. and Donald E. JOHNSON
1977 “Dimensions of Environmental Concern: Factor Structure, Correlates, and Implications for Research.” **Journal of Environmental Education**. 9:49-64.
- BUTTEL, Frederick H. ve William L. FLINN
1978 “The Politics of Environmental Concern: The Impacts of Party Identification and Political Ideology on Environmental Attitudes.” **Environment and Behavior**. 10(1):17-35.

BUTTEL, Frederick ve Peter TAYLOR

1994 "Environmental Sociology and Global Environmental Change: A Critical Assessment." Ed: M. Redclift and T. Benton. **Social Theory and the Global Environment**. Routledge, London.

CANAN, Penelope

1996 "Brining Nature Back in: The Challenge of Environmental Sociology." **Sociological Inquiry**. 66(1):29-37.

CATTON, William R. ve Riley DUNLAP

1978 "Environmental Sociology: A New Paradigm." **The American Sociologist**. 13:41-49.

CATTON, William R. ve Riley DUNLAP

1980 "A New Ecological Paradigm for Post-Exuberant Sociology." **American Behavioral Scientist**. 24(1):15-47.

CLUCK, Rodney, Duane A. GILL, Ralph BROWN ve Xiaohe XU

1997 "Attitudes Towards and Commitment to Environmentalism: A Multidimensional Conceptualization. (Paper presented at the 60th meeting of the Rural Sociological Society, Toronto, Ontario, Canada, August, 1997)

COTTRELL, Stuart P. ve Alan R. GRAEFE

1997 "Testing a Conceptual Framework of Responsible Environmental Behavior." **The Journal of Environmental Education**. 29(1):17-27.

DOBSON, Andrew (ed)

1991 *The Green Reader: Essays Toward a Sustainable Society*. San Francisco, Mercury House.

DUNLAP, Riley E.

1975 "The Impact of Political Orientation on Environmental Attitudes and Actions." **Environment and Behavior**. 7(4):428-453.

DUNLAP, Riley E. and William R. CATTON

1994 "Struggling with Human Exemptionalism: The Rise, Decline and Revitalization of Environmental Sociology." **The American Sociologist**. Spring, 1994: 5-30.

- DUNLAP, Riley E. ve Kent D. VAN LIERE
1978 "The 'New Environmental Paradigm.'" *Journal of Environmental Education*. 9(Summer):10-19.
- DUNLAP, Riley E. ve Kent D. VAN LIERE
1984 "Commitment to the Dominant Social Paradigm and Concern for Environmental Quality." **Social Science Quarterly**. 65(4):1013-28.
- ECKERSLEY, Robyn
1996 **Environmentalism and Political Theory**. State University of New York Press, New York.
- EDER, Klaus
1996 **The Social Construction of Nature: A Sociology of Ecological Enlightenment**. Sage Publication,. London.
- FREUDENBURG, R. William
1991 "Rural-Urban Differences in Environmental Concern: A Closer Look." **Sociological Inquiry**. 61(2):35-45.
- FREUDENBURG, R. William ve Kenneth KEATING
1985 "Applying Sociology to Policy: Social Science and the Environmental Impact Statement." **Rural Sociology**. 505(4): 578-605.
- GOLDBLATT, David
1996 **Social Theory and the Environment**. Westview Press.
- HANNIGAN, John A.
1995 **Environmental Sociology: A Social Constructionist Perspective**. Routledge, London and New York.
- HARPER, Charles L.
1996 **Environment and Society: Human Perspectives on Environmental Issues**. Printice Hill, New Jersey.
- INGLEHART, Ronald
1995 "Changing Values, Economic Development and Political Change." **International Social Science Journal**. 145(Sep.):379-403.

HARPER, Charles L.

1996 **Environment and Society: Human Perspectives on Environmental Issues.** Printice Hill, New Jersey.

KEMPTON, Willett, James S. BOSTER, ve Jennifer A. HARTLEY

1995 **Environmental Values in American Culture.** The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.

LENSKI, Gerhard E.

1966 **Power Privilege: A Theory of Social Stratification.** McGraw-Hill Book Company, New York.

LOVELOCK, James

1991 "The Gaia Hypothesis." Ed: Andrew Dobson. **The Green Reader: Essays Toward a Sustainable Society.** Mercury House Incorporated, San Francisco.

MILBRATH, Lester W.

1984 **Environmentalists: Vanguard for New Society.** State University of New York Press, Albany.

MOHAI, Paul ve Ben W. TWIGHT

1987 "Age and Environmentalism: An Elaboration of the Buttel Model Using National Survey Evidence." **Social Science Quarterly.**

MOL, Arthur P.J. ve Gert SPAARGAREN

1993 "Environment, Modernity and the Risk-Society: The Apocalyptic Horizon of Environmental Reform." **International Sociology.** 8(4):431-459.

NAESS, Arne

1991 "Deep Ecology" **The Green Reader: Essays Toward a Sustainable Society.** Ed: Andrew Dobson. Mercury House, Incorporated, San Francisco.

RAMSEY, Charles E. ve Roy E. RICKSON

1976 "Environmental Knowledge and Attitudes." **Journal of Environmental Education.** 8:10-18.

STERN, Paul C., Thomas DIETZ ve Linda KALOF

1993 "Value Orientations, Gender, and Environmental Concern." *Environment and Behavior*. 25(3):322-348.

TARRANT, Michael A. ve H. Ken CORDELL.

1997 "The Effects of Respondent Characteristics on Environmental Attitude-Behavior Correspondence." **The Journal of Environmental Education**. 29(5):618-637.

TUNA, Muammer

1997 **Environmentalism: An Empirical Test of Multi-Effects on Environmental Attitudes in more and Less Developed Countries**, Unpublished Dissertation, Mississippi State University, USA.

TUNA, Muammer

2002 "Globalization of Environmentalism:World Environmentalism System," Paper presented at the XV. World Congress of Sociology and published: <http://203.94.129.73/docs/p1702.rtf>

YEARLY, Steven

1994 "Social Movement and Environmental Change." Ed: M. Redclift and T. Benton. **Social Theory and the Global environment**. Routledge, London.